

30.11.1999 № 291, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 21.12.1999 р. за № 892/4185 (поточна редакція – Редакція від 18.03.2014, підстава – z0341-14). [Електронний ресурс] // – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99#Text>

9. Податковий кодекс України (ВВР) від 02.12.2010 № 2755-VI (поточна редакція – Редакція від 14.10.2020, підстава – 905-IX). [Електронний ресурс] // – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Лелюк Н. Є., канд. екон. наук, доцент, Терех О. В., магістр, Харківський Національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

В сучасних умовах ведення аграрного бізнесу виникає необхідність посилення заходів підтримки економічної безпеки сільськогосподарських підприємств, що обумовлено високою ризикованістю діяльності та нестабільністю їх функціонування. Дотримання економічної безпеки, постійний моніторинг ключових чинників її впливу та джерел загроз, розробка превентивних заходів щодо їх нейтралізації та мінімізації забезпечить надійність суб'єктів аграрного підприємництва стійкого їх розвитку на перспективу. Тому обґрунтування теоретичних положень та впровадження практичних рекомендацій щодо підвищення рівня економічної безпеки підприємств з врахуванням їх галузевих особливостей є надзвичайно актуальним.

Концепція розуміння сутності економічної безпеки підприємства розкрита в працях таких видатних економістів як О. Бородіної, В. Білокурова, О. Барановського, Т. Васильціва, В. Геєця, О. Гаврилова, М. Маліка, О. Ілляшенка, О. Кірієнка, В. Пономарьова, П. Саблука та інших. Однак, незважаючи на значну кількість літературних джерел присвячених економічній безпеці, дане питання є недостатньо дослідженим. Слід відмітити обмеженість наукових надбань проблематики економічної безпеки підприємства з врахуванням галузевих особливостей.

Наявність значної кількості різноманітних підходів до визначення сутності «економічна безпека» дає можливість стверджувати про відсутність єдиного розуміння даного економічного терміну. Так, Т. Г. Васильців зазначає, що поняття «економічна безпека» є складним і потребує системного підходу до його вимірювання, а отже, й обґрунтування зв'язків та залежності від таких інтегральних економічних категорій, як конкурентоспроможність, потенціал, життєздатність, фінансова стійкість та ризикостійкість підприємства [10, с. 15].

Н. В. Прус визначає економічну безпеку підприємства як захист проти економічних злочинів, як стан захищеності від внутрішніх і зовнішніх загроз, а також як стан ефективного використання ресурсів або потенціалу [9, с. 775].

Більш глибоке трактування економічної безпеки підприємства надає В. М. Геєць. Він вважає, що економічна безпека суб'єкта господарювання є складною динамічною системою, яка забезпечує стійке функціонування і

розвиток підприємства за допомогою своєчасної мобілізації і найбільш раціонального використання трудових, фінансових, техніко-технологічних та інших ресурсів підприємства в умовах дії зовнішніх і внутрішніх загроз [7, с. 240].

Поширеним підходом є ресурсно-функціональний, який визначає, що економічна безпека являє собою ефективну діяльність підприємства, що є основною передумовою його стійкого розвитку [5, с. 34]. Кожне наведене визначення сутності поняття економічної безпеки має свої переваги і недоліки. Разом з тим, вищезазначені підходи не враховують галузевих особливостей суб'єктів господарювання. Зокрема, сільськогосподарські підприємства мають свою специфіку діяльності, яка є відмінною від промислових підприємств. Суб'єкти аграрного підприємництва функціонують в умовах підвищеного ризику. Насамперед це зумовлено сезонністю виробництва, обмеженістю земельних ресурсів, недостатньо розвиненою інфраструктурою аграрних ринків, значною залежністю від природно-кліматичних умов виробництва сільськогосподарської продукції. При визначенні сутності економічної безпеки підприємств варто враховувати специфіку господарської діяльності. Таким чином, авторське бачення зводиться до наступного трактування економічної безпеки сільськогосподарських підприємств – стан підприємства, що характеризується стійкістю до різного роду загроз та сезонних коливань, здатністю забезпечувати реалізацію економічних інтересів та ефективно розвиватися у змінних природно-кліматичних умовах

У сучасній літературі, що стосується загроз економічної безпеки підприємств, вкрай рідко увага акцентується на галузі, що забезпечує продовольчу безпеку країни. На нашу думку, дослідження загроз економічної безпеки сільськогосподарських підприємств є найважливішим фактором, що дозволяє фіксувати, аналізувати і визначати можливості і небезпеку, яка характерна для них.

Під загрозою розуміється найконкретніша і безпосередня форма небезпеки чи сукупність умов і факторів, що створюють небезпеку інтересам громадян, суспільства і держави, а також національним цінностям і національному способу життя [2].

Загальне поняття загрози для сільськогосподарських підприємств має бути визначено в силу об'єктивних специфічних умов галузі. Сільгосппідприємства, як і будь-які інші підприємства, мають всі види ресурсів: матеріальні, трудові, інформаційні, фінансові, інтелектуальні та ін. Але особливо актуальні для них ресурси, зумовлені специфікою їх діяльності – залежністю від погодно-кліматичних умов, біологічним характером виробництва, виробництвом швидкопсувних видів продукції і т.п.

Дотримання економічної безпеки сільськогосподарського підприємства передбачає досягнення стійкого стану, при якому, система економічної безпеки з реактивною швидкістю нейтралізує наслідки внутрішніх чи зовнішніх загроз або мінімізує їх прояв на будь-яку із складових: кадрову, екологічну, ринкову, фінансову, техніко-технологічну, енергетичну, виробничу, інформаційну та правову безпеку.

Найважливішою складовою економічної безпеки сільськогосподарських підприємств, яка тісно пов'язана з її іншими складовими, є кадрова. Найбільш повне і глибоке визначення кадрової безпеки дає Н. Логінова, яка відмічає, що кадрова безпека є важливою складовою економічної безпеки підприємства, що має на меті виявлення, знешкодження, запобігання, відвернення та попередження загроз, небезпек і ризиків, які спрямовані на персонал та його інтелектуальний потенціал, і ті, які йдуть безпосередньо від нього, що повинно проявлятися в системі управління трудовими ресурсами та в кадровій політиці підприємства [6, с. 376]. Високий рівень реалізації кадрової безпеки є одним з пріоритетів у досягненні високих показників ефективності виробництва і прибутковості підприємства. Головними групами критеріїв рівня кадрової безпеки є такі показники:

- 1) динаміка чисельного складу підприємства;
- 2) рівень кваліфікації кадрового потенціалу;
- 3) ефективність використання персоналу;
- 4) якість мотиваційної системи.

На сільськогосподарські підприємства можуть впливати всі можливі загрози в розрізі їх ресурсів (крадіжка, псування, втрата майна, хвороби співробітників і т.д.). Однак існують небезпеки, характерні тільки для сільського господарства, зумовлені особливостями галузі. Одна з них, це втрата фінансової стійкості.

Фінансові загрози економічної безпеки сільськогосподарських підприємств різноманітні, і також мають певні відмінності від аналогічних загроз щодо підприємств промисловості. Низька прибутковість сільськогосподарських підприємств обумовлена безліччю причин, серед яких можна відзначити втрату фінансової стійкості в результаті високої заборгованості по кредитах і позиках, високим рівнем витрат, низьким рівнем цін на сільськогосподарську продукцію.

«Криза неплатежів»: висока частка дебіторської та кредиторської заборгованості, в тому числі простроченої, підвищення цін на засоби виробництва для галузі, постійне зростання цін на паливно-мастильні матеріали (ПММ) в значній мірі впливають на низький рівень рентабельності підприємств.

До фінансових загроз можна віднести і поточну неплатоспроможність сільськогосподарських підприємств, яка обумовлена сезонністю сільськогосподарського виробництва.

Для сільськогосподарських підприємств характерна сезонність виробництва і, як наслідок, невідповідність за термінами здійснення витрат і отримання доходів. Це веде до втрати поточної ліквідності і вимагає залучення додаткових джерел фінансування. Залучення кредитів банків веде до збільшення боргового навантаження і підвищення витрат.

У числі зовнішніх загроз можна відзначити низьку інвестиційну та інноваційну привабливість сільськогосподарського виробництва. В силу свого складного фінансового становища і низької прибутковості сільськогосподарські підприємства є непривабливими для інвесторів.

З огляду на ціни на сільгосптехніку, технологічне обладнання і фінансове становище сільгосппідприємств, відзначимо, що розвиток і модернізація їх без інвестицій неможливі. Загальний обсяг інвестицій в основний капітал зростає, але при високому рівні заборгованості по кредитах банків і низькій питомій вазі в загальній сумі інвестицій, говорити про реальну окупності інвестицій і їх подальшому залученні без підтримки держави було б неправильно, а відсутність інвестування обумовлює неможливість модернізації матеріально-технічної бази.

К наступним загрозам можна віднести загрози при збуті продукції.

Продукція сільського господарства має нестабільний попит. При збільшенні попиту ціна на продукцію не змінюється пропорційно до цього збільшення. Це відбувається по ряду причин. Одна з них – диктат цін переробників сільгосппродукції, через відсутність можливості зберігання сільгосппродукції виробником та коротким терміном зберігання продукції. Виробник змушений продавати її за ціною, яка встановлюється переробником. Наслідком цього є не конкурентоспроможність продукції сільськогосподарського виробника. Причинами цього також є недостатня інформованість виробника про ринки збуту своєї продукції, відсутність у них маркетингової інфраструктури, відокремлення виробника від переробника.

До внутрішніх загроз можна віднести загрози виробничо-технологічного процесу. Зокрема низька врожайність сільськогосподарських культур і продуктивність тварин. Ці загрози реалізуються в результаті, як природних факторів, так і в зв'язку з недоліками виробничо-технологічних процесів. До них, наприклад, можна віднести недотримання термінів посіву та збирання врожаю, недостатнє внесення добрив, слабка кормова база, високий рівень падежу тварин.

Внутрішньою загрозою економічній безпеці сільськогосподарських підприємств є також низька якість трудових ресурсів. Низький рівень професійної підготовки фахівців в сільському господарстві відзначається багатьма керівниками сільськогосподарських підприємств. Причини різні: сформовані культурні традиції, психологічні особливості сільського населення, менший доступ до отримання якісної освіти у сільського жителя і т.п.

З розвитком глобалізаційних процесів та інформатизації сільськогосподарських підприємств виникла потреба у формуванні інформаційної безпеки. Очевидним є комплементарна залежність економічної безпеки від інформаційної складової, оскільки значний вплив на інформаційну сферу мають як внутрішні, так і зовнішні суб'єкти, що може бути джерелом негативних впливів на економічну безпеку та спричиняти шкоду інтересам підприємства. Керівники середніх і великих аграрних компаній вже усвідомлюють наявність усіх ризиків, пов'язаних з інформаційною складовою, тому підтримку високого рівня інформаційної безпеки відносять до пріоритетних завдань. Таким чином, в умовах подальшого стрімкого розвитку інформаційних технологій в аграрному секторі, інформаційна безпека набуває актуальності та стає невід'ємною складовою системи економічної безпеки сільськогосподарських підприємств.

Можна зробити висновок, що на економічну безпеку сільськогосподарських підприємств впливають як зовнішні, так і внутрішні загрози.

Таким чином, економічна ефективність функціонування і рівень економічної безпеки сільськогосподарського підприємства залежить від того, наскільки ефективно його керівництво і фахівці будуть здатні нівелювати можливі загрози і ліквідувати або мінімізувати негативні наслідки окремих негативних складових зовнішнього і внутрішнього середовища.

Підсумовуючи наведене, слід відмітити що сільськогосподарські підприємства мають специфічні особливості формування системи економічної безпеки, які проявляються через окремі її складові. Досягнення достатнього рівня економічної безпеки сільськогосподарських підприємств передбачає врахування кадрової, енергетичної, ринкової, інформаційної, правової, екологічної, виробничої, фінансової та техніко – технологічної безпеки. Найбільш важливою складовою є кадрова, оскільки дає можливість активізувати роботу інших складових та має комплементарний взаємозв'язок. Систематичний моніторинг економічної безпеки за усіма складовими має ґрунтуватись на реалізації типових схем, процедур і дій, що дасть можливість сільськогосподарським підприємствам вчасно ідентифікувати загрози, розробити превентивні заходи по їх нейтралізації та забезпечить стабільний розвиток суб'єктів аграрного підприємництва у майбутньому.

В цілому до загроз економічної безпеки сільськогосподарських організацій, які знижують ефективність їх функціонування, можна віднести: високий ступінь залежності від природно-кліматичних умов, залучення у виробництво природних ресурсів, біологічний характер виробництва, низьку цінову еластичність попиту на продукцію сільського господарства. Саме багаторівневий підхід до оцінки загроз економічної безпеки сільськогосподарських підприємств покликаний вирішувати ряд теоретичних і прикладних проблем, що стосуються підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств.

Список використаних джерел:

1. Основи економічної безпеки: [підручник] / О. М. Бандурка, В. Є. Духов, К. Я. Петрова, М. Черняков. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ., 2003. 236 с.
2. Экономическая безопасность: учебник для вузов / под общ. ред. Л. П. Гончаренко, Ф. В. Акулинина. – М.: Издательство Юрайт, 2015. – 478 с. – Серия: Специалист
3. Бондаренко О. О. Фінансово-економічна безпека підприємства: теоретичний та практичний аспекти / О. О. Бондаренко // Ефективна економіка. 2014. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3580>
4. Пробин П. С. Экономика современного сельского хозяйства // Экономика и менеджмент инновационных технологий. — 2017. — № 3. С. 322–329. — URL: <http://ekonomika.snauka.ru/2017/03/14536>
5. Зуб Г. І. Фінансова підтримка аграрного сектору в Держбюджеті на 2007 рік. Облік і фінанси АПК. 2006. № 11 С. 34–35.
6. Логінова Н. І. Місце кадрової безпеки в економічній безпеці підприємства. Коммунальное хозяйство городов : научно-технический сборник. 2009. № 87. С. 371–376.

7. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : монографія / В. М. Геєць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, О. І. Черняк ; за ред. В. М. Гейця. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2006. 240 с.

8. Ортинський В. Л., Керницький І. С. Економічна безпека підприємств, організацій та установ : навч. посібник. Київ : Правова єдність, 2009. 544 с.

9. Прус Н. В. Система економічної безпеки підприємства. Поняття, сутність, принципи. Глобальні та національні проблеми економіки. 2014. Вип. 2. С. 675–679.

10. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення : монографія / Т. Г. Васильців, В. І. Волошин, О. Р. Бойкевич, В. В. Каркавчук ; за ред. Т. Г. Васильціва. Львів, 2012. 386 с.

СТРАТЕГІЧНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ БУДІВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

*Литовченко О. Ю., канд. екон. наук, доцент, Бабаєв А. Ю., магістр,
Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова*

Будівельна галузь України загалом характеризується складністю і розмежуванням галузевої структури, широким асортиментом продукції, активною участю у галузевому і територіальному поділі праці. Економічний ефект від розвитку цієї галузі полягає у мультиплікаційному ефекті коштів, вкладених у будівництво. Адже з розвитком будівельної галузі розвивається: виробництво будівельних матеріалів, машинобудівна галузь, металургія і металообробка, нафтохімія, виробництво широкого кола будівельних матеріалів, транспорт, енергетика тощо.

Досліджуючи роль будівельного сектору в економічній системі держави, можна стверджувати, що цей сектор національного господарства здійснює значний вплив на економічну безпеку держави та, водночас, стає вагомим (суттєвим) джерелом небезпеки і суспільної загрози [1]. Будівництво сприяє розвитку підприємств крупного, середнього і малого бізнесу, особливо того, який спеціалізується на будівництві, ремонтних роботах та обслуговуванні і забезпеченні таких робіт. Натомість, останні роки галузь працює недостатньо ефективно. Так, за даними Державної служби статистики України, у 2018 році внесок будівельної галузі у ВВП склав лише 2,3 %. Для порівняння цей показник в Словаччині становить 7,9 %, Польщі – 7,7 %, Швеції – 6,8 %, Румунії – 6,1 % [1].

Обсяги виробництва будівельної продукції ВВП в Україні не можливо порівняти з обсягами європейських країн. Так, обсяг реалізованої будівельної продукції в Німеччині в середньому в 100 разів більший, ніж в Україні. До того ж, діяльність вітчизняних будівельних підприємств є хронічно збитковою протягом останніх років, що свідчить про кризовий стан галузі.

Здійснення фінансового управління на будівельних підприємствах в Україні потребує застосування антикризової програми, що становить у загальному вигляді розгорнутий деталізований план дій, які слід реалізувати під